

APPONYI ALBERT GRÓF

**Magyarországnak
és a rovására megnagyobbodott államoknak
történelmi hivatása**

Valamely nemzet történelmi hivatását az emberiség összessége szempontjából többféle irányból és irányban lehet megvilágítani. Sajátságosan hangzik, de mégis igaz, ha azt mondják: hivatás maga a létezés. Ez annyit jelent, hogy az „ember“-típusnak valamennyi lehetőségét egyetlen egyénben és az egyének egyetlen csoportjában sem találjuk meg a maga teljességében; ki ezt, ki amazt a tulajdonságot bírja kiválóbb mértékben és a *teljes ember* csak valamennyi ember összetételéből — ebbe a fogalomba beleértve a kölcsönhatást is — állhat elő. Sőt még ez sem elég: a teljesség eléréséhez minden *lehető* embert is hozzá kell gondolni a tényleg létezőkhöz, amiből következik, hogy a *teljes ember*, az a lény, amely kimerítené az ember-fogalom összes lehetőségeit, nem létezik, nem is fog létezni soha, hanem folytonos evolúcióban végtelenül fejlődik. Csak egyszer élt közöttünk, mint befejezett valóság, az Isten-ember személyében; de ezt egészen megérteni képesek nem vagyunk, bár örökre tanulunk tőle, még pedig főleg azt, hogy az erkölcsi gyarulás nem tartozik, mint pozitív tétel az ember-típus teljességéhez, hanem levonást jelent tökéletességéből, negatívumot, akadályt, de nem fogalombeli szükségességet, bár gyakorlati elkerülhetlenséget.

De ezek a gondolatok nem esnek annak az eszmesorozatnak a tengelyébe, mellyel itt foglalkoznom kell. A mondottakból csupán annak megállapítását tartom meg a továbbiak kiindulópontjának, hogy az egyének összességéből, a számtalan egyoldalúság összetételéből alakul ki az evolúcióban levő ember-típus. Ámde az egyének milliói át nem tekinthető tömeget alkotnak és legnagyobb részük annyira szürke, hogy múlandó énük semmiféle egyéni hozzájárulása sem állapítható meg az „ember“-típus kialakulásához. Hogy ez meglegyen, a rokon-altípusokhoz tartozó bizonyos egyének tömörülése szükséges, mely a maga köréből kifejleszti a kiválóbbakat, azokat.

akikben felismerhető és befolyás gyakorlására képes erőtényezővé válnak a tömegben rejlő lehetőségek. E tömörülések közt pedig emberi szempontból legjelentősebb a *nemzet*, mert annak körében minden emberi képesség és tevékenység megnyilvánul és együttesen sűrűsödik altípussá: a fizikai erő, a tudományos és művészeti képesség, az elméleti vagy gyakorlati kiválóság. A nemzet állammá jegecesedve, ennek az összetett altípusnak oltalmat és segítséget nyújt teljes kifejlődésére, valamint a többi nemzeti altípusokkal való állandó érintkezésre. A nemzeti egységen keresztül válik az egyének tömege *emberiséggé*, azaz szellemi és erkölcsi, sőt talán valamikor jogi egységgé. Tartalommal ezt az egységet csupán a nemzeti egyéniségekben kifejlődő különös adományok látják el, melyek egyike sem helyettesítheti a másikat. Az angol nem hozhatja az emberiség közös kincsének gyarapításához azt, amit a francia, vagy a német, vagy az olasz tud adni; nem is hozhat egyikük sem mást, mint amit egyénisége magából kifejleszteni képes, és épen ezért nem nélkülözheti az emberiség egyiküket sem. Mindegyiknek kipusztulása, vagy hanyatlása az emberiség szegényedését jelenti, amiből ellenállhatatlan logikával következik, hogy amennyire szükséges emberiségi szempontból is az erős nemzeti egyéniségek fenntartása, épp annyira kárhózas azoknak egymást pusztító, vagy akár csak gyengítő harca. Nacionalizmus és internacionalizmus csak a felületes néző előtt tűnnek fel, mint ellentétes fogalmak, valóban kiegészítik és nem nélkülözhetik egymást.

Ilyen értelemben mondhattam, hogy történelmi, értsd: világtörténelmi, vagyis emberiségi fejlődéstörténeti hivatást teljesít létezésének pusztá ténye által minden nemzet, mely valamivel hozzájárul a teljes ember-típus kialakulásához. Amely nemzet ilyen hozzájárulást egyáltalán nem hoz, az elpusztul, vagy felszívódik, mint nyersanyag, esetleg mint alkotó elem, egy életrevalóbb összetett nemzeti típusba, vagy — mint sok vad nép — történelem nélkül vegetál tovább, mert a történelem egy nemzetre csak az emberiségi fejlődésbe való bekapcsolódással kezdődik.

De van a nemzetek világtörténelmi jelentőségének egy látszólag egészen más természetű, valósággal azonban az eddig előadottakkal szorosan összefüggő megjelenési alakja: a politikai alak, erejük külső megnyilvánulása és a nemzeti keretek kialakulására való befolyása. Ezen a területen a magukat öncélnak érző nemzetek gyakran összeütköznek egymással és a történelem előadásának eddig dívó módsze-

rükben ezeknek az összeütközéseknek és azok közvetlen eredményeinek ecsetelése foglalja el a legtöbb helyet, anélkül mégis, hogy azok igazán történelmi, azaz emberiség-fejlődési horderejét elég komolyan mérlegelné, mert ebben a történelem művelőit gátolja a saját nemzeti elfogultságukból szükségkép keletkező egyoldalúság. A történelem filozófiájának legnehezebb feladatai közé tartozik a nemzetek e versenyének a különböző célpontok és az emberiségi eredmények szempontjából való osztályozása és méltatása. Anélkül, hogy ennek a feladatnak megoldását megkíséreljem, a következő vezetőgondolatokat merem mégis kockáztatni, melyek segítségével talán könnyebben lehet a káoszban eligazodni. Először is tegyük félre, mint minket nem érdeklőket, azokat az összeütközéseket, amelyek kizárólag egy nagyra-vágyó uralkodó, vagy politikai vezér, vagy uralkodóház terveit szolgálják.

Ha azok igazi nemzeti célokkal esnek össze, akkor úgyszólván a következő kategóriák egyikébe esnek, egyébként csak rút visszaélési jelentenek egy nemzet erőivel; a nemzet azokban csak nyers anyag és eszköz.

Ámde maguknak a nemzeteknek lelkét is elfogja gyakran a mások fölött való uralkodás vágya, „Imperio regere populos tu Roma esse memento” — a római költőnek e szavai a római nép közérzetét fejezték ki; de modern népek is sokszor megittasodnak a vezetőik által reájuk erőszakolt dicsőségtől. Nagyban és egészben véve, különösen pedig erkölcsi szempontból, a hódító politikát nem lehet kedvezően megítélni; de vannak mégis esetek, amelyekben az történelmi célokat szolgál és az emberiség nagyobb érdekeit előmozdítja. A római világuralom ezen esetek közül talán a legszembeszökőbb; nemcsak relativ békességet teremtett — a pax romana-t — a föld egy nagy részében, ahol különben a néptörzsek örökös torzalkodása dúlt volna, de ezzel a római-görög kultúra terjedését előmozdította ugyanezeneken a területeken és évszázados biztosságot teremtett fejlődésük számára a barbárok elien, amelyek közt szintén hódított; egyúttal keretet és módot nyújtott a kereszténység terjedésének, aminőt nélküle nehéz lett volna létesíteni. Nem alaptalanul dicsekszik ehhez hasonló eredménnyel az angol világbirodalom, tengeri hatalmának igazolására, mely csakugyan megadja az emberiségnek a „pax britannica“-t, a tengeri szabadságát és biztosságát.

Egész általánosságban azt lehet mondani, hogy egy nemzetnek hódító fellépése akkor és ott nyer történelmi igazolást, — mert akkor

és ott szolgálja a történelem céljait — amikor és ahol az állandó belső rendet és közbiztonságot létesíteni nem tudó és így az erkölcsi, gazdasági és kulturális fejlődés feltételeit nélkülöző uralom helyébe olyat ültet, amely mindezeket a javakat biztosítani képes. Hlyenkor a hódító jogcímét annak politikai analogonjára szeretném alapítani, amit a római magánjog a „per specificationem“ való tulajdonjog-szerzésnek mond, t. i. annak a tulajdonjognak, melyet valaki szerez azzal, hogy értéktelen anyagokból értékes tárgyat létesít. A mi esetünkben a hódító értéktelen néptörödékekből alakít értékes nemzeti egésszet.

Történelmi, ha nem is mindig erkölcsi értékelés szempontjából hasonlóképp ítélendők meg a területi és hatalmi eltolódások nemzetek közt. Itt is helyeslő a történelem ítélete, ha az eltolódás az emberiség magasabb érdekeinek szolgálatára alkalmasabbak javára történik, ha az általa érintett területeken javítja az emberiség anyagi és szellemi fejlődésének esélyeit. Ellenkező esetben az eltolódás káros — sőt talán végzetes.

Olyan összeütközések és azokból folyó hatalmi eltolódások, amelyek ugyanazon a kulturfokon álló nemzetek közt állanak elő, akár uralkodók, vagy vezető államférfiak szeszélyéből, akár egészségtelen nemzeti nagyravágyásból, történelmi értékelés szempontjából föltétlenül elítélendők, mert mindegyik érdekelt nemzet erejét elvonja a belső fejlődéstől, mellyel az emberiség kincseit szaporíthatja, anélkül, hogy ugyanabból az emberiségi szempontból akár az egyiknek, akár a másiknak térfoglalása előnyt jelentene. Itt jogosan csak a már megzavart egyensúly helyreállításáról lehet szó, mert ez mindegyik nemzet képességei teljes kifejtésének előfeltétele, tehát egyszersmind emberiségi érdek. De a tapasztalás mutatja, hogy a háborús összeütközés ritkán vezet az egészséges egyensúly helyreállítására, hanem csupán annak felváltva szenvedett — illetve élvezett — megbontására, vagyis örökös circulus vitiosusba.

Meg kell még jegyeznem, hogy az eddigiekben mindig államalkotó, önálló állammá jegecesedett nemzetekről szóltam. De vannak ezek mellett nemzet-törödékek is, melyek földrajzi elhelyezésüknek vagy gyengeségüknek fogva egymagukban nem tudnak államot alkotni. Ezek szükségkép más állam kereteiben kénytelenek elhelyezkedni; *helyesen* ez ott történik, ahol legtöbb kilátásuk van arra, hogy emberi jogaik teljes élvezetében, a bennük rejlő képességeket mentői lökéltelesen kifejthessék.

Mindezek alapján nem lesz nehéz a magyar nemzetnek és a hét törzszű magyar államnak történelmi hivatását mind a két irányban: abban, amit saját adományainak kifejtése és abban, amit politikai elhelyezkedése által teljesít, megjelölni. Az első irányban való értékelésnél a magyar faj jön tekintetbe; erre vonatkozólag azt kell kérdeznünk: bír-e olyan tulajdonságokkal, termelt-e magából olyant, várható-e tőle további teljesítmény, amely gazdagabbá teszi az emberiséget erkölcsi és szellemi kincsekben, fejlődési erőiben? Szegényednék-e az emberiség, ha nem volna magyar nemzet? Ezekre a kérdésekre pedig minden önhittség nélkül, felemelt fővel válaszolhatunk. Nem akarom felsorolni tudósainkat, akik eredeti, részben nagy gyakorlati fontossággal bíró felfedezésekkel gazdagították a pozitív tudományokat, csupán a nemzetközi elismerésnek két megnyilvánulására mutatok rá, nem mintha egyedül állanánk a magyar tudományt ért kitüntetések sorában, hanem, mert a legismertebbek: a Bolyai után elnevezett matematikai évi pályázatra és a világ nőorvosai által Semmelweisnek emelt szoborra. Vagy szükséges-e nagy költőinkről szólnom, akik közül Petőfit, akít a nyelvkorlátban levő nehézség dacára, centenáriuma alkalmából az egész művelt világ ünnepelt, és akiknek többi legkiválóbbjait — remélem — programja szerint még közelebb viszi az emberiség köztudatához a Nemzetek Szövetsége körében megalakult „szellemi együttműködés“ fejlődő intézménye. Képzőművészetünk jeleseinek sorában a kor legkiválóbb nevei némelyikével találkozunk; zenei teljesítményeink pedig úgy az alkotó, mint az előadóművészet terén, megtalálták az utat a világ hallgatóságához. Van-e, aki mindezekben a területeken emberiségi szempontból közömbösen tűrhetné mindannak eltűnését, amit magyar ember alkotott és folyton alkot? Bátran merem állítani, hogy a kisebb nemzetek közt nincs, amely minket felülmúlna és kevés, amely elér. Németalföldnek — igaz — van Rembrandtja, de nincs Petőfije.

De nem tapasztalható-e fajunk jellembeli tulajdonságainak kihatása a minket környező népekre? Nehéz kérdés ez, amelyet nem lehet úgy, mint az önálló szellemi teljesítményeket, nevek és művek felsorolásával megfejtetni, amelybe behatolni tudtommal senki sem próbált, de amely ezt a munkát talán megérdemli. Aki például figyelemmel kíséri Nagy-Románia politikai vajudását, az még a távolból is kénytelen meglátni a régi román királyságbeli és az erdélyi román vezérférfiak különböző típusát, mely mégis csak onnan ered, hogy az

utóbbiak köztünk éltek, a magyar milió befolyásal — akár szerették, akár nem — megérezték, tőle egy árnyalatot nyertek, amely őket megkülönbözteti fajtestvéreiktől és amelyet nem lehel „kulturai“-nak nevezni, mert hiszen a többnyire francia nevelésben részesült román politikusok semmivel sem állanak az általános európainál alacsonyabb kultúrfokon. Van tehát itt valami, ami a Magyarországgal való együttélés kisugárzásának nevezhető, még pedig semmi esetre sem az illetők hátrányára.

De térjünk át a magyar nemzet történeti hivatásának kérdésére abból a másik: a politikai szempontból. Miként befolyásoltuk és befolyásolhatjuk ezentúl is a nemzetek politikai elterjedését, az emberiség nagy érdekeire való tekintettel? A válasz erre a kérdésre meg van írva a történelem lapjain. Elmondta ezt a napokban az a nagy tudós, aki most Szent Péter trónját foglalja el, midőn egy másik nagy tudós, ezúttal magyar embernek, bíbornokká avatása alkalmából akkép emlékezett meg a magyar nemzetről, mint amely évszázadokon át kiváló szolgálatokat tett a kereszténységnek és a nyugati civilizációnak. A magyar faj gondviselészerű hivatása a nemzetek történetében akként valósult meg, hogy Ázsiából Európába vándorolt egy keleti faj, a magyar, megtelepedett a világrész legveszélyesebb pontján, ott szilárd szervezetű államot alapított, felvette a keresztény nyugati kultúrát nemzeti sajátosságainak megtartásával és így bátyát alkotott az alacsonyabb kultúrfokok további keleti támadásai ellen, biztosította a magyar kultúrának fejlődési lehetőségeit és terjesztette annak uralmát Kelet felé.

E hivatás teljesítéséhez szükség volt mindarra, ami a keresztény magyar nemzeti államot alkotta: testre és lélekre. A test egy olyan terület volt, amelyet a természet is egységgé alkotott és amely egy évezreden át az is maradt, erős körülhatárolással Kelet, Észak és Dél felé, kevésbé erősnek Nyugat felé: egységes folyamrendszerrel, egymást kiegészítő gazdasági létalapokkal a különböző vidékeken, könnyű belső közlekedéssel. A lélek pedig az erőteljes nemzeti egyéniség, mely államalkotó képességgel kivált az európai nemzetek közt és ösztönszerűleg megalálta és létesítette hivatásának szervezeti felteleteit.

Nem volt ugyanis elég az egyik döntő fontosságú lépést megtenni: a nyugati típusú kereszténységet elfogadni és ezzel a hivatást vállalni, de alkalmassá is kellett válni annak teljesítésére. Ebből a cél-

ból pedig el kellett térni annak a nyugatnak államszervezeti irányaitól, amellyel viszont szellemileg minél teljesebben össze kellett olvadnunk. Soha nemzet nehezebb helyzetben nem volt, mint a magyar a kereszténység felvétele után. Szinte kézzelfoghatóan kínálkozott államszervezeti mintául a közel Nyugat, amelynek vallását elfogadtuk: pedig, ha ezt a mintát követjük, képtelenné válunk a reánk váró, ekkor még meg nem látott, történelmi hivatás teljesítésére. Az egész európai szárazföldnek, de különösen a szomszéd Németországnak államszervezeti intézményei *magánjogi* gondolkörön alapultak, t. i. közhatalmi funkcióknak magánjogi viszonyok függelékeként való birtoklásán és személyes hűségi köteléken, melyek a nemzeti „egész”-en belül kisebb csoportokat teremtettek elannyira, hogy az az „egész” tulajdonkép csak elméletileg létezett és egységes hatalmi kifejlődésre a legkritikábban volt képes. Képzelnék egy ilyen Magyarországot a török veszedelemmel szemben! Hiszen első rácsapásra összedől volna és egész Közép-Európát előzönlí a török. Szerencsére az Ázsiából magunkkal hozott nemzeti hagyomány és Szent István mély államférfim bölcsessége épp ellenkező irányba terelte állami fejlődésünket. A pogány magyarok kezdetleges közhatalmi szervezete kezdetől fogva közjogi jellegű volt, azaz: minden magánjogi viszonytól önállóan, a közösség összességének elhatározásából és a tőle nyert átruházás alakjában létesítette a központi főhatalmat és nem tűrte független eredetű közbeneső hatalmi tényezőknek betolakodását a főhatalom és az összes szabadok közé. Ezt az alapvető jellegét a kezdetleges magyar állami szervezkedésnek a Szent István alapította magyar királyság pedig fentartotta, sőt a végletekig kiélesítette és megszilárdította; a további magyar alkotmányfejlődés pedig, a nyugati feudalizmus beözönlésével szemben, folytonos munkával megvédte. Az aranybulla is ebből a szempontból ítéendő meg; kiindulópontja, főcélja, határozatainak jellege nem az, ami az angol Magna Charlá-é, t. i. a királyi hatalom túltengésének visszaszorítása, hanem inkább e hatalom szilárdságának és közjogi jellegének helyreállítása és biztosítása, amely azután a Szentkorona tanában nyerte meg végleges alakját, a nemzeti szabadsággal való szintézisét. Ekkép maradt meg a magyar nemzet — és egyedül ő — a középkori fogalmakhoz képesl erősen összpontosított állam különös nemzeti jelleggel, amely elkerülte úgy a germán széttagoltságnak, mint a bizánci megcsontosodásnak és romlásnak veszélyeit. A központi hatalom szervezetileg

rendelkezhetett a nemzet egész erejével, hatalmi kifejtésének összes lehetőségeivel. És így lettünk képesekké történelmi hivatásunk teljesítésére, amikor és ameddig azt fegyveres kézzel kellett megvalósítanunk. Nem volt ez véletlen, hanem organikus következménye annak a belső fejlődésnek, amely egy erőteljes nemzeti géniusz hagyományait megővta a nagy nyugati átalakulásban is, mely az általa elfogadott magasabb nyugati kultúra vívmányait saját húsává és vérévé tudta átalakítani. Nincs szerintem megkapóbb történelmi meglátás, mint a magyar alkotmány-fejlődés harmóniájának látása a magyar nemzet történelmi hivatásával. Ez a szó: harmónia itt nem mond eleget; az egységet teremtő alkotmány-fejlődés egyenesen feltétele volt a hivatás teljesítésének. És mivel ez az alkotmány a nyugatba való szellemi beilleszkedés mellett egyenesen a magyar nemzeti géniusz sajátosságából nőtt ki, mivel tehát azt egyedül a magyar nemzet létesítette, következésképp egyedül a magyar nemzeti egyéniség volt képes az emberiségre nézve sorsdöntő feladat megoldására. Történelmi hivatását más nem teljesíthette volna.

De ez a hivatás nem merült ki a fegyveres megvédés, a politikai határok megvédésének feladatában. Mikor ezekért megszünt a fegyveres küzdelem, tovább folyt a kulturári terjeszkedésért való versengés; itt pedig éppoly világos a magyar nemzetnek kultúrvédő és kulturterjesztő hivatása, mint amilyen volt, amikor azt anyagi hatalmi eszközökkel kellett vívni. A magyar nemzet kultúrailag, különböző fokon átmenve, teljesen a nyugathoz tartozott: a kereszteshadaktól kezdve, a reformáción és a francia forradalmon át, a legújabb idők tudományos, irodalmi és művészeti haladásainak és vajúdasainak átéléséig, szenvedő és tevékeny részese volt a nyugat összes kulturális áramlatainak s törekvéseinek. A magyar impérium és a magyar befolyás határa Kelet felé a nyugatnak politikai és kulturális határa. De a kulturális határok módosulhatnak a politikaiak érintése nélkül; a politikaiak viszont nem alakulhatnak át kulturális visszahatás nélkül. A mi célunkra alkalmazva: ha a nyugati határm nemzet, a magyar, megtartja hatalmi állását, úgy kisugározhat belőle a nyugati szellem a szomszéd nemzetekhez, azok politikai egyéniségének sérelme nélkül, sőt ennek is nagy előnyére. Ellenben a politikai határok eltolódása, amint ez most Magyarországnak, tehát a nyugatnak, rovására történt, okvetlenül magával hozza az alacsonyabb kultúrfok harcát a magasabb ellen, az előbbinek az államhatalom eszközeivel való terjeszke-

dését az utóbbinak rovására, tehát az érintett területek kulturái visszaesését. Ez pedig a dolgok természetéből foly. Az a nemzet, mondjuk: a politikai nemzeté tömörült fajok közül az, amely az államra reányomja típusát, nem tűrheti, hogy az ő politikai fölényét kérdésessé tegye egy másik faj kultúrfölénye; oda kell tehát iparkodnia, hogy ezt a fölényt leszorítsa, minthogy a hasonló magasabb színvonal elérése hosszabb idejébe kerül; a zavartalan fölény érvényesítése pedig egy új alakulásnak éppen első éveiben a legszükségesebb.

Ebben az összefüggésben tisztázhatok talán egy önként felmerülő kérdést. Láttuk ugyanis, hogy a magyar nemzet nyugat-védő történelmi hivatásának betöltésénél milyen sorsdöntő befolyással bír a megfelelő állami szervezet és a megfelelő terület: az állam lelke és teste. Ámde a lélek, mely ezt a testet lakóhelyül választotta, összetett lélek volt; a magyar faj egymagában nem töltötte be azt az egész területet és azt az egész állami keretet, amelyben akcióképességét kifejtette és megővta; közjogi műnyelven szólva: a politikai magyar nemzetnek idegen fajbeli tagjai is voltak. Hogyan érvényesült tehát mégis egy egységes kulturái fölény és annak kihatása? A nem-magyar nemzetiségeknek ebben milyen szerepe volt? Az ő saját nemzeti kulturájuk mennyiben érvényesülhetett?

A kérdés általános jellegű és általános jelentőségű választ kíván, mert Európának abban a részében, ahol őseink elhelyezkedtek, nemzetiségileg teljesen homogén államokat, önönmagukban megállani képes politikai alakulatokat létesíteni geográfiai lehetetlenség. Az emberiség magasabb céljainak szempontjából ez a helyzet azt kívánja, hogy, amennyire lehet, csupa olyan csoportosulások alakuljanak ki, amelyekben a vezetőszeret nem annyira a többségben lévő, mint — csekély eltérés esetében — a magasabb kultúrfokot képviselő faj töltse be, a többiek pedig kulturái egyéniségük fejlesztésében teljes szabadságot, sőt méltányos támogatást élvezzenek. Ez pedig azért van így, mert a magasabb színvonalon álló faj termel többet az emberiség részére azoknak az előnyöknek segítségével, melyeket az állambeli legszorosabb kapcsolat kétségtelenül nyújt; de azért is, sőt talán főleg azért, mert ennek a fajnak nincs a maga vezetőszeretének megóvása céljából szüksége arra, hogy a többiek fejlődését visszaszorítsa. Hiszen az ő fölénye nem mesterséges, nem pusztán hatalmi, hanem természetes, kulturái és ezért hatalmi; holott, mint előbb láttuk, a politikai fölényhez jutott alacsonyabb kultúrfok érzi helyzetének fél-

szegségét, gyors kiegyenlítésre törekszik, amit csak a magasabb kultúra visszasszorításával érhet el. A helyzet ösztönöz ennél az összeállításnál az elnyomásra, még pedig az értékesebbnek az elnyomására. Ellenben azok a fajok, vagy fajtörzsek, melyek szabadon élnek egy olyan államban, amelynek nem ők, hanem egy magasabb kultúrfokon álló nemzet adja meg a jellegét, kétségtelenül nélkülözik azt a fejlesztő erőt, amelyet önálló államiságtól nyerhetnének, ha az lehetséges volna; de nem kell elnyomatást szenvedniük (ahol ez történik, ott elhibázott politikából történik, nem szükségszerűleg), sőt méltányos támogatást is várhatnak és, amit talán nem vesznek eléggé figyelembe azok, akik erről a tárgyról szólnak, a magasabb kultúrával való folytonos érintkezés, az ennek megfelelő állami berendezkedésben élés megszokottsága által, szinte észrevétlenül emelkednek maguk is, amire később visszatérünk.

Ha már most ezeket a megállapításokat Magyarországra alkalmazzuk, a régi, egész Magyarországra, úgy azt találjuk, hogy annak vegyes nemzetiségi összetétele semmit sem von le azokból, amiket a magyar nemzet történelmi hivatásáról mondtunk, és hogy Nagy-Magyarország struktúrájában a nagy emberiségi érdekek szempontjából semmit sem kifogásolhatunk. Hangsúlyozom; a struktúrában, mert azt nem állítom, hogy nem követték el politikai hibák, de ezek nem következtek szervesen az állam összeállításából; azokat el lehetett kerülni és ki lehet javítani az épület alapfalainak érintése nélkül. Magára az egész természetadta határokat megtöltő egységes államra a nyugat-védelmi feladat teljesíthetése végett szükség volt; azt pedig egyedül a magyar faj bizonyult képesnek megszervezni; ebből keletkezett történelmi jogcíme arra, hogy ennek az államnak ő adja meg a jellegét. Az első német bevándorlók kétségtelenül a szellemi kultúrának magasabb fokán állottak, mint az akkori magyarok, de egyfelől aránylag kevesebben voltak, semhogy a vezetésre igényt tarthassanak, másfelől politikai eszmekörük felülkerekedése végzetes lett volna az egységes állam kiépítésére nézve; ebben a tekintetben az egyébként primitívebb magyarok fölöttük állottak. Minden további bevándorlással szemben pedig — mindig a németeket kivéve — világos volt és mindjobban kidomborodott a magyarság kultúrfőlnye a szellemi téren is; a politikai szervezőképesség kiválóságát pedig megtartották a németekkel szemben is, akiket különben is nehezen lehetett a felsőbbrendű német kultúra képviselőinek tekinteni, lévén

túlnyomólag egyszerű földművelők és kisvárosi polgárok. Kulturpolitikailag pedig az ország nem-magyar ajkú polgárainak történelmi hivatása nemcsak hogy nem állott ellentétben a magyar hivatással, hanem azzal teljesen párhuzamos irányt mutatott, t. i. a nyugati eligazodás megszilárdítását és terjesztését. Egyrésztük ugyanis a nyugati kulturközösséghez tartozott, amelyik pedig azon kívül állott, a magyar állami szervezet egységében könnyebben emelkedett annak színvonalára, mintha ily közösségen kívül állott volna. Lehet, sőt kétségtelen, hogy saját nemzeti kultúrájuk fejlesztésére kevesebb pozitív állami támogatást élveztek, mint egy olyan államban, amelyre ők nyomták volna reá bélyegüket; de viszont ez a fejlődés a környezeti behatások alatt, ha öntudatlanul is, egészségesebb irányt vett; amit mennyiségileg nélkülöztek, azt minőségileg nyerték. Világos példa reá a magyarországi románság tagadhatatlan kulturális főlénye a régi királyságbelivel szemben.

Míndezekből világosan kidomborodik az a nagy világtörténelmi hivatás, melyet Közép-Európa keleti részében, a nyugat határain, a magyar nemzet úgy a hatalmi mérkőzés, mint a kulturái fejlődés területén teljesített és amelyre az ottani körülmények közt egyedül ő bírt a szükséges képesítéssel, államalkotó képességénél és eredetiséggel párosult fogékonyságánál fogva. Azt is láttuk, hogy e hivatás eredményes teljesítéséhez Nagy-Magyarország adta meg a keretet, melynek megbontásával, nagy magyar kultúrterületek elvesztésével (gondoljunk csak Erdélynek és a Felvidéknek a magyar kultúrában játszott szerepére) a magyar nemzet és vele a nyugat defenzív és expanzív ereje, úgy stratégiai és politikai, mint kulturái tekintetben gyengült. Nem az többé a helyzet, hogy egy erős várból és egy erős phalanxa támaszkodva, politikai hódítás nélkül terjed a nyugat szelleme, hanem az, hogy a várnak védőfalait nagyrészt lebontották, a phalanxot erős csapattestek elcsatolásával gyengítették és a keleti szellemet emelték a hódító offenzíva szerepére. Ezt a szerepet pedig (megismétlem itt, amit már előbb mondtam, mert azt egyik sorsdöntő mozzanatnak tartom) nem töltheti be önönmagának felemelésével; ami nem megy gyorsan, hanem csupán a magasabb kulturális erők elnyomásával. A mérleg valóban ijesztő.

De lássuk röviden és futólag az ellenképet is. Nézzünk a szemébe annak a kérdésnek, hogy van-e a Magyarország felosztása által meggyobbodott utódállamoknak, *mint olyanoknak*, történelmi hivatása?

Szolgálja-e létezésük most, vagy egy belátható jövőben, az emberiség céljait, az anyagi és a szellemi kölcsös téren?

Ha erre a kérdésre nemmel kell válaszolnom, úgy én ezzel távolról sem akarom érinteni azoknak a *nemzeteknek* jelességét, amelyek működési területe ekkép megnagyobbodott. Én az *államalakulatokról* beszélek, nem a *nemzetről*. Ezek mindegyikének bizonyára van történelmi hivatása, melyet nem is nehéz megállapítani. Így a *cseh nemzet* a nagy szláv népcsaládnak a nyugat felé leginkább előretolt, a legmagasabb kultúrfokon álló nemzethajtása, mely igen jelentékeny gazdasági haladási tényező Közép-Európában és a szellemi kultúra minden terén máris kiváló teljesítményekkel gazdagította az emberiséget, így a *szerb nemzet*, melyben a szlávok déli elágazásának energiái még fejlődést igényelnek, avégből, hogy másutt, mint a harctéren tűnjenek ki; de ennek a fejlődésnek nyilvánvaló ígéretét tartalmazzák. Így a *román nemzet*, mely egy egészen külön fajvegyülékkel lép az emberiség műhelyébe: a latin-szláv vegyülékkel és ennek eredeti képességeit van hivatva kifejteni. Mind a két most nevezettnek az a helyzete, hogy önálló életük és a keleti szellem öleléséből való kibontakozásuk még sokkal újabb keletű, semhogy jelentőségük már teljesen felismerhető legyen. De hogy ilyen van, ezt kétségbe vonni senkinek sem juthat eszébe. Azt azonban állítom, hogy Magyarország rovására történt megnagyobbodásuk az emberi haladás nagy érdekeinek rovására történt, mert ezek szolgálatában érettebb erőket gyengített meg és magukat a területileg megnagyobbodott nemzeteket saját történelmi hivatásuk teljesítésében inkább akadályozza, semmint elősegíti.

E két tétel elseje, azok után, amiket Magyarország hivatásáról mondtam, alig szorul bővebb kifejtésre. A második paradoxonnak látszik. Hogyne erősödnék egy nemzet minden irányban, ha mindazokat, akik fajilag és nyelvileg hozzátartoznak, egy és ugyanazon állami kötelekbe egyesíti? Az ellenvetés jogos, de ténybeli alapja ingatag.

Az utódállamok ugyanis területi terjeszkedésük által nem csupán fajrokonokat vettek fel az ő bélyegüket magukon viselő államokba, hanem nagyszámú idegen fajokat is, melyeknek úgy számaránya, mint kulturális minősége a helyzetet legalább is kérdéssé teszi. A legkedvezőbben áll e tekintetben, a vezető nemzet magas kulturális színvonalánál fogva, a cseh-szlovák köztársaság, ha a csehek és a szlovákokat egy fajnak vesszük. Ez azonban legalább is nagy kérdés; részemről alig hiszem, hogy a szlovákok többsége külön nemzeti egyé-

nisége megszűnésével megbarátkozott volna, hogy nem tekinti-e magát inkább — még pedig teljes joggal — a nagy szláv család egyik önálló és különleges sajátságokkal bíró tagjának. Ha ekkép fogja fel helyzetét, akkor az most sokkal veszélyesebbé vált; mert a magyar uralom talán nem támogatta eléggé ennek a faj-egyniségnek és a benne levő erőnek kifejlődését, de, a nagy heterogenitás folytán, létezését nem veszélyeztette; a cseh ellenben támogatja ugyan, de a közelség és a politikai erőviszonyok folytán agyon is támogatja. Csak a vak nem látja, hogy a szlovákok elcsehesítése, a pittsburgi becsapás segítségével, a cseh politikának egyik alap gondolata, melynek sikere kétségtelen. A nagyrészt egész szeszélyesen, geográfiai kényszer nélkül Cseh-Szlovákiához csatolt közel egymillió magyar kisebbségről nem is kívánok szólni.

De Nagy-Románia és Nagy-Szerbia területi hódításainál még kirívóbb a visszasság. Azon a területen, amelyet Nagy-Szerbia a szoros értelemben vett Magyarországtól — Horvátországot számításon kívül hagyva — elnyert, 21 ezer négyzetkilométer egy és félmillió lakosságában 460 ezer a magyar, 300 ezer a német (közelebbi áttekintés végett kerek számokat írok), körülbelül 300 ezer a tót, ruthén, román és egyéb fajbéli és csak 90 ezer a horvát, 380 ezer a szerb, tehát együtt 470 ezer a jugoszláv, vagyis az egész elszakított népességének nem egészen 30%-a, a magyarnak és a németnek valamivel több, mint a fele. Vájjon minő elven alapult ez a hódítás, mely még relatív többségre sem támaszkodhatik, a kulturális vezetőségre való jogos igénnyel pedig éppenséggel nem? Azt a kérdést nem is vetem fel, vájjon abban a csakugyan tisztán jugoszláv államban, melyet a szerb—horvát—szlovén királyság alkotna, ha a Magyarországtól elvett területek nem bontanák meg a faj-egységet, szolgálja-e az emberiségi haladás érdekeit a szerb hegemonia, a régóta nyugathoz tartozó horvát és szlovén nép fölött? Lchet-e egyáltalán a kulturális fejlődési irány és már elért fejlettség ily kirívó ellentétei mellett valóban homogén nemzetnek tartani ezt a délszláv alakulást? A macedón kérdést sem akarom e fejtegetések körébe bevonni; elég nekem annak megállapítása, hogy a Magyarországtól elvett terület ennek a homogenitásnak létrejövetelét csak zavarja és így, midőn magán ezen a területen kulturális visszaesést jelent, az új államnak és emberiségi hivatásának kialakulását megnehezíti.

Még világosabb ez Nagy-Románia esetében. A nemzetiségi elv-címén elért népesség-szaporodásból, 5.2 millióból, csak 2.8 millió,

vagyis 53% román, 47% nem-román, ebből 1.7 millió magyar, 560 ezer német, együtt 2.3 millió nyugati kulturális típust képviselő nemzetbeli; a többi apró arányszámokban oszlik el. Már most van-e a magasabb emberiségi érdekek szempontjából ezen a területen jogsúlya román imperiumnak, amikor a számszerinti túlsúly csekély, kisebb, mint amilyen a magyarságnak abszolút többsége volt a régi Magyarország területén (Horvátországtól mindig eltekintve, ahol tulajdonképpen magyar Imperium nem létezett), a kulturális aránytalanságot pedig az 1920. évi népszámlálás alapján a következő számok tüntették fel kézzelfoghatóan;

	Magyar	Német	Román	Vegyese
Erdély összes lakosságának . . .	34.3%	8.7%	55.0%	2.8%
<i>Az írni-olvasni nem tudóknak . . .</i>	20.1%	2.1%	74.6%	0.7%
Az írni-olvasni tudóknak . . .	48.0%	15.5%	35.8%	0.9%
A középiskolát végzetteknek . . .	63.9%	17.0%	18.2%	0.9%
A hivatalokban levőknek . . .	60.5%	14.5%	24.5%	0.5%
A gazdasági értelmiségieknek . . .	71.7%	20.7%	6.5%	1.0%
A szellemi foglalkozásunknak . . .	63.5%	16.1%	19.6%	6.8%

Hogy pedig a magyarságnak és a csekély számú németiségnek az az óriási kulturális fölénye nem a románság mesterséges háttérbe szorításának eredménye, már abból is kitűnik, hogy annak részese-dése a közhivatalokban (24.5%) nagyon túlhaladja azt, amelyet a gazdasági élet vezető szereplésében, de még a szabad szellemi foglalkozásokban is, elérni tudott (6.5, illetve 19.6%).

Mivel pedig az itt kimutatott kulturális elmaradottságnak dacára az erdélyi románság még mindig magasabb fokon áll, mint a régi királyságbeli, onnan tehát pótlás nem várható, a román Imperium kiterjesztése a Magyarországtól elszakított részekre nyilvánvalóan és szükségkép kettőt eredményez: az egész kormányzat színvonalának katasztrofális sülyedését és a gyors kiegyenlítés erőszakolása folytán — melyre való törekvés a dolog természetében rejlik — a magasabb kultúra-rendszerek elnyomását, sőt, amennyire lehet, kipusztítását. A nagy nemzetközi reklámmal hirdetett román agrárreform, az erdélyi részekben, ahol arra szociális szempontból alig volt szükség, és ahol mégis radikálisabb alakot nyert, mint a régi királyságban, való-sággal főleg ezt a célt szolgálja. Hiszen komolyan vehető kárpótlás nél-kül kobbzza el a többnyire földbirtokba fektetett nagy magyar kul-

turális alapítványokat, és így a magyar kultúr-intézmények nagy részének fennállását lehetetlenné teszi. De ez az irányzat kiszámíthatatlan mértékben hátráltatója magának a román kultúrfejlődésnek is, mert teljesen ferde irányba tereli a nemzeti energiákat és azt az erőt, amelyet saját emelkedésükre kellene fordítaniok, mások leszorítására pazaroltatja. A nacionalista szellem így megtagadja nemesebb tartalmát és egyenesen antikulturálissá válik. Emellett pedig nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a már előzőleg kiemelt körülményt sem, hogy a románság (valamint a szerbség) egy részének bekapcsolása magasabb kultúrfokon álló nemzetek állami életébe, azokon a területeken minőségileg felemelően hatott magára a román kultúr-fejlődésre is, hogy tehát ennek a kultúrának és az ezzel összekötött nemzeti hivatásnak szempontjából sem mondható tiszta nyereségnek a román imperiumnak a magyar imperium rovására történt kiterjesztése. Valójában sok veszett el és, egészségtelen ambíciókat kivéve, senki sem nyert semmit.

Összefoglalva az előadottakat, a következő megállapításokhoz jutunk.

A magyar nemzetnek egy ezeréves múlt tényei és fejlődési irányzatai által megállapított kiváló világtörténelmi hivatása volt és van, amelynek teljesítésében a trianoni katasztrófa által tetemesen meggyengült. Ez a hivatás a magasabb nyugati életformák megvédésében és békés terjesztésében állott, úgy politikai és katonai, mint kulturári téren. A trianoni megcsonkítás a Nyugat számára már meghódított területeket szakított el tőle és taszított vissza félig még keleti szellemű létviszonyokba, végveszéllyel fenyegetve ezeken a területeken a már létező magasabb kultúrát, megnehezítve azok fölemelését, akik annak birtokában még nem voltak, mert nem érzik tovább a versenyző magasabb kultúra nyomását. Az emberiség nagy szellemi érdekeinek szempontjából ellenérték nélkül való veszteség Magyarországnak megcsonkítása, a magyarságnak gyengítése.

A magyarság rovására megnagyobbodott államoknak, mint olyanoknak, nehéz bármínemű emberiségi hivatást felfedezni, bár azok a nemzetek, amelyeknek impériuma ekképp kiterjesztetett, ilyen hivatással kétségtelenül bírnak. De a hivatás teljesítésére nem nyertek erőt a területi megnagyobbodás által, mely — igaz — fajrokonaiik egyrészt velük politikai egységbe hozta, de viszont sok idegen és kulturailag fejlettebb népelem odacsatolása által faji homogenitásukat megbon-

totta, kulturális tevékenységüket a harcos imperializmus szellemének túlnyomóvá tétele által ferde irányba terelte és ezzel kiszámíthatatlan időre megbénította, vagy legalább emberiségi szempontból hasznavehetetlenné tette. Arra vannak kárhoztatva, hogy több kulturális-értéket semmisítsenek meg, mint amennyit termelni képesek.

Trianon mérlege: az emberiség magasabb érdekeit szolgáló erő-tényezők gyengítése, az azokat támadó erők gyarapodása. Vajjor. „béke“-e az az állapot, amelyet ekkép lehet összegezni?

HORVÁTH JENŐ

**A trianoni szerződés
diplomáciai története**

I. Ausztria-Magyarország európai helyzete a század első évtizedében

A modern történetírás iskolái ma már valamennyien megegyeznek abban, hogy a XIX. század utolsó három évtizedét az Európán kívüli terjeszkedés foglalta le, minek következtében az európai ellentétek gyújtóanyaga is kevesebb volt.

Míntha feltámadtak volna mind a felfedezések korának utazói, a vándorlásnak véget nem érő folyama indult meg az ismeretlen földrészek felé, melyek csakhamar nemcsak ismertekké lettek, de gazdára is találtak, mert az európai hatalmak az ismeretlen földeket rohamlépésben meghódították és bekebelezték. Az európai történelem az 1871-diki frankfurti békeszerződés után csak halvány visszatükrözése volt annak az óriási küzdelemnek, mely Európán kívül véget nem érni látszott és melyre csak rövid időre tett pontot a 90-es évek közepén az a körülmény, hogy a hatalmak, egyéb felosztandó területek hiányában, Kína partjai előtt vettek állást.

Hogy milyen sorsdöntő hatással volt az európai államokra a negyedszázad, azt mi sem mutatta inkább annál, hogy amíg Európában mindenki hozzászokott a gondolathoz, hogy a győztes Német Birodalom egy francia—orosz támadó szövetség vaskapcsai közé került, addig Keletáziában a francia, német és orosz hadihajók szorosán egymás mellett, sőt a mögöttük álló kormányok is közös egyetértéssel vonultak fel a Japántól megvert Kínai Birodalom ellen.

Ennek a három hatalomnak az összecsukódása azonban egyben az egész európai kontinens összecsukódását is jelentette, nem kevesebbet, mint egy kontinentális szövetséget, egy napóleoni „kontinentális zárt”, amelyből Anglia nemcsak kimaradt, de amely az angol partokkal szemben, a gazdasági, politikai és katonai erőknek veszedelmes felhalmozódását és egyesítését jelentette.

Anglia el volt szigetelve.

Sohasem érezte jobban ezt, mint akkor, midőn a délafrikai háború idején a francia és német sajtó egyértelemmel ellene fordult, az orosz kormány pedig egy angolelleses koalíció megteremtésére hívta fel a kontinentális hatalmak kormányait.

Közelről tekintve a jelentékenyen megváltozott helyzetet: a francia köztársaság veszedelmet jelentett Angliára nézve azért, mert a franciáktól meghódított nyugatafrikai területekről lázasan kereste az utat Egyiptom felé, ahol XIV. Lajos és Napoleon óta még mindig jelenékeny volt a francia befolyás; az orosz császárság veszedelmes volt reá nézve azért, mert az ázsiai orthodox egyházakon keresztül, befolyását Egyiptomon át már egészen Abessziniáig kiterjesztette: ugyanakkor félelmes nyomással nehezedett a tengerszorosok kulcsát kezében tartó Törökországra és Perzsiára, sőt az indiai határhegyekben már az angol és orosz határőrségek is szembe kerültek egymással; mindezt a veszedelmet pedig betetőzte az, hogy Oroszország a szibériai vasútvonallal Peking fölött elérte vágyainak célpontját, a meleg óceánt. A veszedelmek felhalmozódását jelentette Németországnak az a törekvése, hogy a bagdadi vasút megépítésevei az Indiai-óceán felé igyekezett, míg ugyanakkor az Északi-tengeren új és az angol hajóknál gyorsabb német csatahajók épültek. Mivel az Északi-tenger partjain, Anglián kívül, nem volt más nagyhatalom, az angol közvélemény fokozódó idegességgel nézte a fegyverkezést.

Az 1901. év elején, a huszadik század hajnalán trónralépő VII. Edvárd királyra hárult a nehéz feladat, hogy Angliát az elszigeteltség veszedelmes vizeiről elvezesse és ha egy pillantást vetünk Európa helyzetére, akkor, amidőn 1910-ben VII. Edvárd elhalt, akkor nem nehéz megállapítanunk, hogy a kontinentális szövetség eszméje szertefoszlott és ugyanabban az elszigetelt helyzetben a Német Birodalom volt, míg Angliát a barátságos nemzetek és hatalmak sokasága vette körül.

Az átalakulás alapjait vizsgálva, megállapítást nyert az, hogy ezek az alapok kompenzációs politika módszerével épültek meg, amely legmélyebb alapul az angol—francia gyarmatellentét eltüntetését választotta.

Így került felosztásra Marokkó Francia- és Spanyolország között még 1901-ben. Amikor 1902-ben Itália csatlakozott, így nyerte kárpótlásul Tripoliszt, míg Anglia csatlakozásának ára 1904-ben Egyiptomnak a brit hatalom részére való átengedése volt. Ezen az alapon épült fel 1904-ben az angol—francia *entente cordiale*, amely titkos egyezmények alapján Spanyolországon kívül befoglalta Olaszországot is, mely a *hármasszövetség* tagja volt, de a nyugat felé való lekötés útján *extratourba* kezdett.

Az *entente* kialakuló körvonalai a *hármasszövetséget* érintették ugyan, de nem érintették a *hármasszövetség* alapját alkotó szövetséget a Német Birodalom és Ausztria-Magyarország között. Olaszország a *hármasszövetségben* csak Franciaországgal szemben vállalt olyan kötelezettséget, amelyet most a Franciaországgal való titkos meg* egyezés után tompítania kellett és tompított is fokról-fokra egészen addig, amíg 1914-ben semlegessé lett, 1915-ben pedig nyíltan a nyugati hatalmakhoz csatlakozott.

A német—osztrák-magyar szövetség lényegét az Oroszország elleni védekezés adta meg, Oroszország pedig egyelőre a keletázsiai harc-tereken vérzett, úgy hogy az európai politikából egészen ki kellett kapcsolódnia. Még balkáni terveit is feladta és hozzájárult ahhoz, hogy a monarchiával együtt vállalkozott a macedóniai reformakcióra, mely a cári birodalmat a központi hatalmakhoz kötve, az osztrák— orosz ellentétet az európai politika veszedelmei közül kikapcsolta.

Innen volt megmagyarázható az a tartózkodó magatartás, melyet 1903-ban a macedóniai bolgár mozgalom és az oroszbarát szerb radikálisok hatalomra jutása idején tanúsított, amikor keletázsiai akciója érdekében szláv szövetségeseit nyugalomra intette.

Pedig a valóságtól nem megy messze az a feltevés, hogy a francia—szláv hatalmi érdekek szóvivői akkor már Oroszországot is az európai politika mezőire hívták és Ázsiából való visszatérését számításba vették.

A londoni *National Review* „ABC“ jelzésű cikkei már 1901 őszén és ettől kezdve még két ízben mérlegelték azt az ellenértéket, ami a cári Oroszországot megilletné, ha egy Németország ellen alakítandó kombinációhoz csatlakoznék és ekkor akadunk első jeleire annak, hogy az olasz és orosz államokat Ausztria-Magyarország rovására eső ígéretekkel igyekeztek biztosítani. Ekkor került szóba először az a lehetőség, hogy a monarchia olasz területei elszakadnak és ekkor vált először láthatóvá az a nagy árnyék, melyet a cári Oroszország hatalmi tervei a Duna medencéjére és a Balkánra vetettek. Csakhamar megértették a tervezetést a balkáni szerbek is és a *Pester Lloyd* 1908 április 8-iki számában már leköszölte az oroszbarát szerb radikálisoknak állítólag Pasicz Nikola pártvezértől kidolgozott tervezetét, amely Magyarország déli területeit a monarchia délszláv tartományaival együtt Szerbia részére igényelte. Azoknak megszerzése természetesen

csak Oroszország támogatásával és csak az európai béke és az európai státuszkvó felforgatása árán volt remélhető és lehetséges, aminek előkészítése a tervezet megalkotóira súlyos felelősséget rótt. Ezt a felelősséget Seton-Watson angol publicista is elismerte, mikor az 1914-iki szarajevói merénylet igazolására írt művében (*Seton-Watson R. W.: Sarajevo. London, 1926*) kijelentette, miszerint „a radikálisok kezdetől Ausztria-Magyarország ellen foglaltak állást és Markovics Szvetozár, az ő programjuk megalkotója, érthető nyelven proklamálta azon felfogásukat, hogy az „összes délszlávok felszabadítása és uniója egyedül Ausztria-Magyarország megdöntése által érhető el“ és hogy annak (t. i. a monarchiának) és Szerbiának létezése egymással inkompatibilisok“. Mivel Ausztria-Magyarország részéről sohasem mondott az, hogy a monarchia létezésével Szerbia létezése inkompatibilis volna, Seton-Watson a szerbekre hárítja át a felelősséget, hogy Szerbia határainak a béke idején fegyveres úton való kiterjesztésével és Ausztria-Magyarország megdöntésének előkészítésével a világháború előkészítői voltak.

Az orosz támogatást kereső francia publicisták csakhamar észrevették, hogy Oroszország visszatérése az európai politikába és a tőle remélt nagy szolgálatok ellenértéke valóban Ausztria-Magyarország felosztása lesz. Így mondotta ezt el a francia Chéradame 1901-ben az osztrák kérdéstről írt propagandakönyvében, amelyben már azt olvassuk, hogy „Ausztria felosztásának eshetősége csupán egy vékony fonálon, egy 70 éves uralkodónak életén függ“.

Mindezek természetesen csak sejtések és burkolt tervek voltak és megvalósításukra nem kínálkozott alkalom egészen addig, amíg Anglia és Németország között a megegyezés lehetősége kilátástalanná nem lett.

Midőn azonban a német kormány 1905-ben a marokkói kérdés felülvizsgálását követelte, amire Delcassé francia hadügyminiszter hadüzenettel akart válaszolni, Anglia pedig a marokkó—egyiptomi megegyezés alapján Marokkó kérdésében kövte érezte magát és Németországgal szembe fordult, Oroszország visszahívása és kelet európai törekvéseinek fokozott mértékben való, jóindulatú tekintetbevétele időszerűvé lettek és ezzel az orosz hatalmi tervek megvalósítása is kérdés tárgyává lett.

Az 1905 végén hivatalba lépő angol liberális kormányzatra hárult a feladat, hogy az angol érdekekre nézve *fontos és kényes* kérdéssel